

ПОНЯТТЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

THE CONCEPT OF ETHICAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF PHILOLOGICAL EDUCATION

У статті розглянуто теоретичні засади поняття етичної компетентності. З огляду на входження української освітньої системи до європейського освітнього простору, спостерігається стійка тенденція до впровадження компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Етична компетентність є невід'ємним компонентом для забезпечення якісної освіти. Етична компетентність часто описується як досвід, набутий завдяки поєднанню знань і практики. Етична компетентність трактується як фундаментальна здатність, яка необхідна майбутнім вчителям іноземної мови у повсякденній практиці для визначення етичних аспектів, притаманних прийняттю ними рішень. Виокремлено компоненти етичної компетентності. Вони поділяються на ефективні (толерантність, емпатія); когнітивні (культурно-специфічні знання, які сприяють взаєморозумінню); процесуальні (комунікативні стратегії, які включають початок розмови, мовні кліше, властиві іншій культурі). Етична компетентність є невід'ємним результатом навчання і виховання на основі діалогу культур, тому психологічні та педагогічні умови та механізми її формування повинні базуватися на компонентах особистості. Для успішної підготовки майбутніх філологів для спілкування з носіями інших культур та формування етичної компетентності, необхідно організувати міжособистісну взаємодію та взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу, та залучати студентів-філологів до практичної комунікативної діяльності. Поняття етичної компетентності у контексті філологічної освіти передбачає не тільки формування здатності студентів-філологів до практичного використання в мови, що вивчається, а й оволодіння нею, здатність зрозуміти носія іншого світогляду і спілкуватися з ним. Сформована етична компетентність є показником сформованості в свідомості людини здатності ефективно діяти в міжкультурному середовищі під час спілкування.

Ключові слова: етика, етична компетентність, майбутні вчителі іноземних мов, філологічна освіта.

The article considers the theoretical foundations of the concept of ethical competence. Given the entry of the Ukrainian educational system into the European educational space, there is a steady trend towards the introduction of a competency-based approach to the formation of content and the organization of the educational process. Ethical competence is an integral component for ensuring quality education. Ethical competence is often described as expertise acquired through a combination of knowledge and practice. Ethical competence is interpreted as a fundamental ability that future foreign language teachers need in everyday practice to determine the ethical aspects inherent in their decision-making. The components of ethical competence are singled out. They are divided into effective (tolerance, empathy); cognitive (culturally specific knowledge that promotes mutual understanding); procedural (communicative strategies that include conversation starters, language clichés specific to another culture). Ethical competence is an integral result of education and upbringing based on the dialogue of cultures, therefore psychological and pedagogical conditions and mechanisms of its formation should be based on the components of personality. In order to successfully prepare future philologists for communication with speakers of other cultures and the formation of ethical competence, it is necessary to organize interpersonal interaction and mutual understanding between the participants of the educational process, and to involve philology students in practical communicative activities. The concept of ethical competence in the context of philological education involves not only the formation of the ability of philology students to practically use the language being studied, but also mastering it, the ability to understand the bearer of another worldview and communicate with him. Formed ethical competence is an indicator of the formation in the mind of a person of the ability to act effectively in an intercultural environment during communication.

Key words: ethics, ethical competence, future teachers of foreign languages, philological education.

УДК 378:[373.011.3-051:81'243]:39
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.34>

Совтис Н.М.,
докт. філол. наук, професор,
завідувач кафедри української мови
імені професора К.Ф. Шульжука
Рівненського державного гуманітарного
університету

Постановка проблеми. В умовах поглиблення інтеграції в освіті, науці та виробництві розвиток суспільства в Україні, входження української освітньої системи до європейського освітнього простору, спостерігається стійка тенденція до впровадження компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Етична компетентність, на нашу думку, є вирішальним компонентом для забезпечення якісної освіти, але недостатньо дослідженим з теоретичної і практичної точки зору. Етична компетентність – це фундаментальна кваліфікація або здатність, яка

необхідна майбутнім вчителям іноземної мови у повсякденній практиці для визначення етичних аспектів, притаманних прийняттю ними рішень. Наскільки нам відомо, недостатньо якісних досліджень науковців про етичну компетентність у контексті філологічної освіти.

Аналіз досліджень. Етика відноситься до науки або вивчення моралі, етичних принципів і навичок прийняття рішень і стосується цінностей і принципів, пов'язаних з людською поведінкою. Д. Куник і В. Остін стверджують, що етика є важливою складовою всієї професійної діяльності [9].

Н. Парк і С. Петерсон виявили, що етична компетентність є широкою та універсальною компетентністю, яка керує іншими компетентностями, але не є помітно відмінною [9]. У Європейській рамці кваліфікацій Європейська комісія визначає етичну компетентність як метакомпетентність, це внутрішній компонент знань, навичок і компетенції та необхідний для розвитку відповідальності та самостійності. У Глобальній моделі компетентності Всесвітньої організації охорони здоров'я перераховано кілька основних якостей, пов'язаних з етичною компетентністю: активне слухання, розуміння, відповідальність, колегіальність, виявлення конфліктів, повага, конфіденційність та особисті цінності.

Своєю чергою, іншомовна підготовка майбутніх вчителів-філологів з окресленої проблеми розглядалися у працях О. Безкоровайної, В. Безлюдної, Л. Куликової, Л. Петько, Н. Станіславчук, Т. Тарасенко, Willis Jane та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У світлі сучасної євроінтеграції освітні тенденції формування етичної компетентності виступають головною метою вивчення іноземної мови. Сформована етична компетентність є показником сформованості в свідомості людини здатності ефективно діяти в міжкультурному середовищі під час спілкування. Етична компетентність розглядається як сукупність знань, умінь та навичок, завдяки яким людина може успішно спілкуватися з партнерами носіями інших культур як звичайному, так і на професійному рівнях.

Тому, з огляду на це, **метою статті** є дослідити погляди науковців на поняття етичної компетентності у контексті філологічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз публікацій учених дозволяє стверджувати, що етичну компетентність часто описують як досвід, набутий завдяки поєднанню знань і практики. Наприклад, Парк і Петерсон виявили, що люди, які не володіють сильним характером, можуть не «робити правильно» або «вживати правильних дій» у певній ситуації. Кулю та ін. також стверджують, що етична компетентність стосується сили характеру, етичної обізнаності, навичок морального судження та бажання творити добро. Передумовами етичної компетентності є професійні чесноти, досвід професіоналізму, людське спілкування, етичні знання та сприятливе організаційне середовище [1; 9; 15].

У словнику «Професійно-технічна освіта» компетенція (від лат. *kompetens* — належний, відповідний) визначається як сукупність знання та вміння, необхідні для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, прогнозувати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [3, с. 60].

Результати навчання є загальним (широким) твердженням про те, що студент повинен знати, розуміти та/або вміти продемонструвати після

завершення процесу навчання. Наявність чітко сформульованих результатів навчання свідчить про досягнення майбутніми вчителями гарантій їх зарахування у вигляді компетенцій – знань і вмінь, які характеризують здатність виконувати, розуміти, відображати та розпізнати, що вимагає кваліфікаційна характеристика спеціаліста після закінчення навчання. Результати навчання не використовуються лише як інструмент для розробки навчальних програм, але також відіграє важливу роль в інтеграції професійної та академічної освіти, оцінювання зміст і якість попередньої освіти та розробка навчальних програм протягом усього життя. Переваги використання результатів навчання такі проявляється у випадках: при проектуванні навчальних дисциплін (модулів), для оцінки якості та розробки стандартів для навчальні програми, поліпшення розуміння студентами цілей навчання, підвищення прозорості програм як на національному так і на міжнародному рівнях [2, с. 43].

Етичну компетентність можна розуміти як психологічну навичку, яка підтримує вчителів у пошуку морально адекватних рішень щоденних професійних проблеми. Враховуючи великий вплив професії вчителя на життя дітей, дослідження етичної компетентності педагогів є необхідним і безсумнівним пов'язані з професійною складовою. Ми стверджуємо, що етична компетентність є не просто проста професійна навичка, а скоріше це фундаментальне та конститутивне на роль викладача.

Центральним поняттям цього дослідження є етична компетентність. Будемо спиратися на це, щоб зрозуміти значення етичної компетентності вчителя. Припущення полягає в тому, що етична компетентність є неодмінною умовою належного виконання вправ професійних ролей в освіті. Етична компетентність дає змогу вчителям вільно і автономно ставитися до завдань, які постають перед ним щодня у своїй професійній діяльності. Це не означає підпорядкування інституційних правил, поверхнева адаптація або обхід правил, але це дає можливість вільно розмірковуючи про простір професійної свободи. Етична компетентність дозволяє вчителю обмірковувати професійну практику та педагогічні стосунки. Це робить можливою професійну автономію, а також справжній підхід до свободи.

Наявність сформованої етичної компетенції передбачає підготовку фахівця, який оволодів необхідними знаннями, вміннями, творчими здібностями, володіє відповідним світоглядом та ерудицією, інтелектуальним рівнем, набув навичок самоосвіти та сформував професійні якості, моральної, естетичної, екологічної культури.

Зауважимо, що етична компетентність не обмежується якимись конкретними аспектами роботи вчителя, вона стосується всієї сукупності професійної діяльності вчителя: розробка

навчальної програми, результативність уроків, вибір викладання та методи оцінювання.

Поняття етичної компетентності у контексті філологічної освіти базується на такій структурі: знання – навички – ціннісні ставлення. Таким чином, етична компетентність заслуговує на особливу увагу в сфері педагогічних досліджень, оскільки це фундаментальна риса, яка потрібна вчителям щоб повною мірою виконувати свої ролі.

Навіть філософи стародавнього світу вважали відношення мови і культури та відзначали важливу роль мови в розвитку культури, в досягненні наукових істин. Утворившись в суспільстві, мова сприяє розквіту культури, відображає національну психологію, соціоісторичні умови життя і культурні характеристики народу. Зрозуміло, що мова як засіб спілкування виступає інструментом передачі культурних цінностей людей, що розмовляють цією мовою. Таким чином, мова є «складова духовної культури, необхідний засіб людського мислення та спілкування, умова для виникнення та розвитку цих людей, а також перенесення культурних цінностей з покоління в покоління» [8; 9].

Отже, поняття етичної компетентності у контексті філологічної освіти передбачає не тільки формування здатності студентів-філологів до практичного використання в мови, що вивчається, а й оволодіння нею, здатність зрозуміти носія іншого світогляду і спілкуватися з ним. А це, в свою чергу, передбачає свідомо сформоване лінгвістичне утворення іншої мови в світогляді людини з великим фоном знань про країну, мову якої він вивчав. Щоб зрозуміти поведінку представника іншої культури і адекватно реагувати на нього в конкретній ситуації потрібно знати, яка поведінка є традиційною і поширеною у цій культурі, оскільки кожна культура має свою специфічну модель соціально прийнятної поведінки у досягненні цілей спілкування (взаємодія між людьми) [2, с. 43]. Тому для того, щоб вивчити іноземну культуру та мову спілкування, необхідно розвивати міжкультурну та етичну компетенції та навчати комунікації поведінки з початкового етапу навчання іноземної мови.

Тому, для професійної підготовки вчителів-філологів (фахівці, які вивчають культуру іншої нації і прищеплюють її молодшим покоління засобами іноземної мови), будемо розглядати поняття етичної компетентності у контексті філологічної освіти як особливу форму спілкування двох і більше представників різних культур, під час чого відбувається обмін інформацією та культурними надбаннями та цінностями взаємодіючих культур [4, с. 6]. Процес перехресного культурного спілкування є специфічною формою діяльності, що не обмежується лише знаннями іноземних мов, але також вимагає знання матеріальної і духовної культури іншого народу, релігії, цінностей, моральних установок, ідеологічних уявлень, тощо, які в сукупності визначають модель поведінки партнерів у спілкуванні.

Розширення міжнародних зв'язків України та поглиблення євроінтеграційних процесів викликали суттєві зміни в галузі викладання іноземних мов, статус яких у нашій країні постійно збільшується. На сучасному етапі розвитку змісту іноземної освіти, активне впровадження компетентної освітньої парадигма має місце. Студенти повинні отримати такі навички, які необхідні для формування етичної компетентності майбутніх вчителів іноземних мов: 1) використовувати іноземну мову (в усіх її проявах) в автентичних ситуаціях перехресної культурної комунікації (процес становлення уміння та навички); 2) пояснити і засвоїти (при певній ситуації) інший спосіб життя/ поведінки (процеси пізнання); 3) розширити індивідуальний світогляд шляхом залучення до мовного світогляду носія мови, що вивчається (процеси розвитку) [6, с. 52].

Тож, з переліку навичок можна зробити висновок, що поняття етичної компетентності, як однієї з цілей сучасної іноземної освіти, служить інтегративне поняття і включає в його зміст виховні та розвивальні аспекти навчання іноземної мови.

Знання, необхідні для успішного формування етичної компетентності поділяється на специфічні (знання конкретної культури) і загальні (толерантність, емпатія, знання загальнокультурних універсалій) [5, с. 258; 8; 12].

Уважаємо за потрібне представити основні і обов'язкові особливості сформованої етичної компетенції майбутніх вчителів іноземної мови: 1) відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних та міжкультурних відмінностей; 2) психологічний настрій на співпрацю з представниками інших культур; 3) уміння розрізняти колективні та особистісні аспекти в комунікативній поведінці представників інших культур; 4) здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи; 5) володіння набором комунікативних засобів і їх правильний вибір в залежності від ситуації спілкування; 6) дотримання норм етикету під час комунікаційного процесу.

Сучасний освітній процес спрямований на розвиток здатності студентів бути ефективними учасниками міжкультурної комунікації під час спілкування з новою для них соціальною реальністю. Це можна досягти шляхом цілеспрямованого формування соціокультурної етичної компетентності студентів-філологів, яка включає комплекс лінгвістичних, країнознавчих та соціокультурних знань не тільки власної культури, а й культури країни, мову якої вивчається, допомагаючи досягти успіху під час міжкультурного спілкування [6, с. 59; 7; 11; 13; 14]. Досягнення адекватного розуміння учасників комунікації можливий, якщо в них однакові базові знання. Іншими словами, учасник міжкультурної комунікації повинен знати і розуміти про що партнер спілкування говорить і чому. Формування

етичної компетентності майбутніх учителів філології є одним із головних завдань професійного становлення та навчання, оскільки наявність підготовлених знань є основною складовою формування вторинної мовної особистості.

Наголосимо, що за останні десятиліття система освіти зазнала значних змін через розвиток нових технологій, які проникають в усі сфери життя, спрощуючи і прискорюючи процес міжособистісного та ділового спілкування не тільки в межах України, а й за кордоном.

Через що, можна стверджувати, що етична компетентність є одним із основних інструментів формування міжкультурної компетентності студентів-філологів і допомагає їм стати ефективними в міжкультурному спілкуванні, особливо за відсутності особистої поїздки за кордон для мовленнєвої практики. Використання сучасних технологій, зокрема інтернету, під час навчання іноземні мови стають більш привабливими для студентів вищих навчальних закладів, надання ним необмежений доступ до цікавих навчальних матеріалів, які вигідно відрізняються від статичних застарілих текстів в підручниках. З інтернетом у майбутніх філологів є доступ до необмеженої кількості автентичних іноземних інформація про мову.

Висновки. Таким чином, поняття етичної компетентності у контексті філологічних наук означає взаємодію індивідів, груп або організацій, що належать до різних культур.

Компоненти етичної компетентності можуть поділятися на емоційні (толерантність, емпатія); *когнітивні* (культурно-специфічні знання, які сприяють взаєморозумінню); *процесуальні* (комунікативний стратегії, які включають початок розмови, мовні кліше, властиві іншій культурі). Ефективність процесу формування етичної компетентності забезпечує відповідну компетентність спікера в умовах спілкування з носієм іншої культури та мови.

Етична компетентність є невід'ємним результатом навчання і виховання на основі діалогу культур, тому психологічні та педагогічні умови та механізми її формування повинні базуватися на компонентах особистості. Для успішної підготовки майбутніх філологів для спілкування з носіями інших культур та формування етичної компетентності, необхідно організовувати міжособистісну взаємодію та взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу, та залучати студентів-філологів до практичної комунікативної діяльності, розвивати безперервну мовленнєву діяльність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безлюдна В. В. Сучасні технології навчання іноземним мовам у вищій школі. *Мова і світ: сучасні тенденції викладання іноземних мов у вищій школі* : зб. матеріалів IV Всеукраїнського науково-практичного вебінару (29 листопада 2017 р.)

2. Куликова Л. А., Тарасенко Т. В. Діалог культур у теорії міжкультурної комунікації та практиці викладання іноземних мов. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогіка*. 2017. № 1(18). С. 42–46.

3. Міжкультурна комунікація : навчальний посібник / Тарасенко Т. В. та ін. Мелітополь : МДПУ, 2016. 84 с.

4. Науменко Т. М. Шляхи активізації мовленнєвої діяльності на уроках англійської мови. *Англійська мова та література*. 2007. № 4. С. 5–8.

5. Станіславчук Н. І. Критерії, показники та рівні сформованості етичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 35. Том 8. С. 257–260.

6. Bezkorovaina O. Formation of English language competence in reading on the upper degree of studying English in secondary education establishments. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. 2019. Вип. 9. С. 58–63.

7. Bezkorovaina O., Kulyk O., Ovsienko L., Pet'ko L., Soichuk R., Turchynova G., Stanislavchuk N. Entrepreneurship Education of Future Travel Managers. *Journal of Entrepreneurship Education (JEE)*. USA. 2019. 22 (6)

8. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge : Council of Europe, 2001. 260 p.

9. Hall E. *The Silent Language*. N.Y. : Doubleday, 1959. 240 p.

10. Park N., Peterson C. Moral Competence and Character Strengths among Adolescents: The Development and Validation of the Values in Action Inventory of Strengths for Youth. *Journal of Adolescence*, 29, 891–909, 2006

11. Pet'ko Lyudmila. About socio-culturological content in teaching subjects. Development strategy of science and education: Collection of scientific articles. Fidelite editions, Namur, Belgique, 2017. P. 316–319.

12. Pet'ko L. V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in conditions of university and upbringing of moral and ethical values (on illustration of the phenomenon «honesty» and «lie»). *Intellectual Archive*. 2016. Volume 5. No. 1 (January). Toronto : Shiny Word Corp., Canada. P. 98–111.

13. Pet'ko L. Multicultural upbringing of students and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment. Perspectives of research and development : Collection of scientific articles. SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 164–170.

14. Slyusarenko N., Vlasenko O., Gryshchenko T., Novoseletska I., Shakhrai V., Stanislavchuk N., Yakymchuk O. Professional competence building of the entrepreneurs through improving the quality of business education. *International Journal of Entrepreneurship*. 2021. Volume 25. Issue 7.

15. Willis Jane. *A Framework for Task-Based Learning*. London : Longman ELT, 1996. 160 p.